

הנס וייגל: בראשית היתה אילזה אייכניגר

קטעי זכרונות משעות תחייתה של הספרות האוסטרית אחרי 1945

פעם, בחורף 1945-46, קראתי ב"וינר קורייר" מסה עזת-רושם מאד (או רשימה, וכמעט אפשר לומר: פליטון) בשם "בבקשה, סטיפן צוייג". שמה של המחברת נראה לי מוכר, אך לא ידעתי מאיין.

לאחר-מכן זכרתי שקודם-לכן קראתי בכתב-העת "פלאן" קטע פרוזה, ראוי אף הוא לתשומת-לב מרובה, בשם "קריאה לאי-אמון". האמנם מדובר באותה מחברת? בדקתי ב"פלאן": כן, גם תחת רשימה זו התנוסס השם אילזה אייכניגר.

בכך ניתנה לי הדחיפה הראשונה לדבר שאמור היה להעסיקני כעשר שנים באורח פעיל מאד ואשר הייתי מבקש לכנותו: הדאגה היוצרת לספרות האוסטרית החדשה. ביקשתי מעורכו הספרותי של "וינר קורייר" באותם ימים, זנו פון-ליבל, שימסור לגברת הצעירה שלא הכרתיה דרישת-שלום ממני ויאמר לה כי דרך כתיבתה עשה עלי רושם רב—ואנא, תכתוב הגברת בהקדם האפשרי רומן.

לא יצאו ימים רבים ואילזה אייכניגר, צעירה מאד, ביישנית מאד וכולה מעצורים, יושבה מולי. היא אמרה לי כי הצעתי שתכתוב רומן נגעה מאד ללבה, משום שאמנם התחילה בכתיבת רומן ונתקפה היסוסים.

היסוסיה נמשכו, אך היא הוסיפה לכתוב תוך כדי לבטים רבים, מהם פנימיים ומהם חיצוניים, מהם אמיתיים ומהם שיצרה היא עצמה. מקץ שבועות אחדים בא לווינה, לביקור קצר, גוטפריד ברמן. אלפרד איבאך, ידיד גדול ובלתי-נשכח, רוחו הטובה של תיאטרון-יוזפוטאט עד למותו בטרם-עת בקיץ 1948, ביקש להזמין אותי לביתו יחד עם הזוג ברמן. לא הייתי מעוניין כלל בזוג ברמן, אך נענית להזמנה בשל ידידי.

השיחה נסבה על הספרות שלאחר המלחמה. שאלתי אם בגרמניה נמצאו כבר מחברים חדשים וצעירים. ד"ר ברמן אמר שלא. ענית, לא בלי גאנה לאומית אוסטריית, כי יודע אני על רומן העשוי לעניין אותו. עלה בידי לגלגל את הדברים שתגיש לנו אילזה אייכניגר עוד באותו יום עצמו פרקים אחדים מן הרומן שלה. שעדיין לא היה גמור, כעבור יומיים היה בידה חוזה עם הוצאת-ספרים פישר לפירסום "התקוה הגדולה יותר".

מעשה זה עשוי היה לשמש סיפור מעודד בספר-מקראות אילו הגיע בכך לקצו. אולם יש לציין כי לא אילזה אייכניגר ולא הוצאת-פישר (בדומה למחברים ולמו"לים אחרים) לא קימו את אשר הבטיחו מיד אחר המלחמה.

"התקוה הגדולה יותר" הופיע בדצמבר 1947 ולא עורר אף רושם קל-שבקלים. היה כאן רומן בעל עצמה וראוי להערכה רבה, אף כי חסר שלמות פנימית: אותו "רומן של-תקופה", כפי שתובעים אותו מאז ועד היום ללא הרף, בעל רמה פיוטית ולשונית גבוהה. אולם הוצאת-הספרים לא שקדה די-הצורך לטפל בספר, ודעת-הקהל נשארה אדישה.

מישהו (היה זה, כמדומה, ירג מאוּתָה) דיבר פעם בשנים ההן על "קשר-שתיקה" כלפי המחברים הצעירים מן התקופה שלאחר מלחמת-העולם השנייה. אולם המונח "קשר" הוא מכובד מדי לגבי העולם הספרותי האוסטרי מאותם ימים. קשר דורש יזמה ופעילות. רק הממשי עשוי לשמש נושא לקשר, לא משהו נטול-צורה. ואילו אוסטריה הספרותית שלאחר 1945 היתה חדלת-תואר.

יסדו ארגון-סופרים, שהפריזו בהבלטת ההשקפות המדיניות, הקימו לתחייה את הפן-קלוב האוסטרי, שעד 1956 גטה (אם להגדיר זאת בעדינות) לקומוניסטים. סילקו מפס-המלכות את הדגולים של עידן-אלף-השנים החולף (חלק ניכר של הדגולים מן העידן-שמלפני-1938 היגרו); לא עשו דבר להחזרת המהגרים (להיפך: אחד מדגולי התקופה שלאחר-המלחמה התפאר פעם בנוכחותי במאמציו למנוע את הענקת פרס-העירוינה להרמן ברוך, ונדמה לי שאכן הצליח בכך, שהרי הרמן ברוך לא קיבל את פרס-העירוינה). לא נעשה גם דבר למען דור-ההמשך. הנה כך היו אחר 1945 אלה שסולקו ואלה שהיגרו ואלה שנספו ואיש לא דאג לעתודות והגיע תורה של בינוניות.

נמנעו אז בוונה מכל מעשה שאפשר היה לעשותו למען הספרות: למען הספרות האוסטרית כלמען הספרות בשפה הגרמנית בכלל. בקצה השמאל היתה פעלתנות וניכר מאמץ ליצור עמדות ולפתחן. אולם שתי המפלגות הגדולות חברו יחדיו בקר אליציה של אדישות. "פלאן" ניסה כוחו בהוצאת קובץ אוואנגארדי; אצל אולשטיין הופיעה אנתולוגיה בשם "האוסף" בעריכת האנס לב; ומחוץ לכל אלה חיו ופעלו מחברים שיצרו בלא-יודעים את הספרות האוסטרית החדשה. לעתים רחוקות עודדו אותם. לפרקים השמיצום.

עם שובי לאוסטריה ביולי 1945 היו בלבי חשש אחד ושתי הנחיות. החשש: כבר בשנים האומללות שבין המלחמות היו החיים הספרותיים באוסטריה רדודים, אובדי-דרך ובלתי-משמחים עד מאד. ההתפתחות הבריאה כמו נפסקה. כמעט ולא צמח שוב דבר חדש, קבוצת סופרים צעירים דרוכי-מנוח (אז לא נקראו עדיין זועמים) ירדה ב-1933 אל מרתפי הקברט הספרותי. מה שהופסק ב-1938 לא היה "ספרות" אלא מפעל מתפורר, רעוע, מפוצל. כיצד חייבים היו לאחר שבע שנים (ושנים כאלו!) להתחיל משהו חדש? מאיין חייב היה לצמוח דור חדש ללא קשר אל מה שקדם לו, ללא מופת, אחר שעבר את סף הגיהנום מ-1933 עד 1938 ואת גיהנום המלחמה? עשה שלא נותר עוד מנין מבוגרים כשרים-לחיים? חששתי ששוב לא תקום ספרות אוסטריה חדשה ושכתוצאה מכך יהיה קיומה הרוחני והתרבותי של אוסטריה נתון בסכנה והמדינה הקמה שוב לתחייה תהיה נדונה לכליה. שכן יכולה מדינה להתקיים בלי מלחינים ובלי ציירים ובלי פסלים, אך לא בלי סופרים החשים בקיומה ונוקטים עמדה כלפיה.

הנחייתי הראשונה: לזכור את אשר נמנע ממני כשהייתי אני עצמי "מחבר צעיר", כלומר להיזהר מחטאי האבות מן הדור האחרון, ואם יכירו בי כסופר לנהוג כלפי הצעירים כדרך שייחלתי בנעורי שינהגו בי אלה שהיו מוכרים כבר כסופרים. הנחייתי השנייה: לא לשכוח שכל הנראה כיום הווה יהיה מזר להיסטוריה של הספ-

רות וכי אין לקבול על מהדלי העבר כשם שצריך להימנע מחזרה על מחדלים אלה כלפי בני־זמננו.

שתי הנחיות אלו פירושו, למעשה, אחד: להיות בעל־דמיון.

חיפשתי את הספרות האוסטרית הצעירה, ומצאתי דור.

כיום קשה לי לומר איך מצאו אנשיו איש את רעהו ואותי. זכרונני העז ביותר הוא ערב שנתן לי את הדחיפה השניה, המכרעת. הלכתי לערב־קריאה בקונצרט־האוס־תיאטר. מספר המשתתפים עלה על מספר השומעים. רמת הדברים שנקראו היתה רבת־רושם (מאירקר, אייזנרייך, ואוורה ואחרים). נדהמתי מחוסר היחס בין הטוב להדו. למחרת הלכתי אל מר קארל, עורכו הראשי של ה"וורלד־פרס" הבריטי, ודיברתי על לבו עד שהסכים להעמיד עמוד אחד (חד־פעמית) לרשות "השירה הצעיר־רה". היה זה, כמדומה, בשנת 1947. אז היכרתי כבר את אינגבורג בכמן או הרטה קרפ־טנר, את ואלטר טומן, את כריסטינה בוסטה, את הרברט אייזנרייך ואחרים. מתוך חוג "פלאן" באו מילו דור וריינהרד פדרמן. בזה אחר זה באו פריטש, אגר, האוזהופר, פרידל, צאנד, ברגר, האגל, אוקופנקו, גיני אבנר (הסדר אינו חשוב). נוצר קשר מכתבים עם קורט קלינגר (שישב אז בלינץ) ועם כריסטינה לאוואנט הגאונית בעמק שלה בקארינטיה.

פתחתי במרץ, ולא בלי דימגוגיה, בפעלתנות פובליציסטית ופולמוסית בעידודה של תחנת־השידור (האמריקאית) "אדום־לבן־אדום". "תיאטרון־הקוסמוס" (האמריקאי) העמיד לרשותי אחת לחודש את אולמו ואף קצב שכר אגדי־ביחס לעריכת "ערבים אוסטריים". הצלחת כל הפעלתנות הזאת היתה תלויה בספק רב, אך מכל־מקום הביי־אה לידי כך שחברות וחברים צעירים יצאו מבדידותם הקודמת.

ב־1950 הופיעה האנתולוגיה "קולות ההווה"־1951, שפירסומה נתאפשר הודות לציר־הפרלמנט הסוציאליסטי הצעיר פטר שטראסר. בשנים שלאחר־כך הופיעו "קולות ההווה" של 1952, 1953, 1954, 1956. בית־הקפה "ריימונד" היה לשם־דבר כמרכז החיים הספרותיים. אמנם לא היה שם שום דבר מאורגן, אפילו לא שולחנות קבועים למבקרים הקבועים, והסופרים מצאו שם איש את עמיתו לעתים בלתי־מזומנות ובאקראי. כל־אימת שאורח או צלם מבחוץ ביקש להיפגש עם הספרות האוסטרית צריך היה להביאה במהירות ובדי־עמל בטלפון.

"המחברים הצעירים" משכבר־הימים התבגרו מזמן. "הסופרת הצעירה המבוגרת ביותר" מימי "ריימונד" היא כיום בת 50 ומעלה, "הסופר הצעיר ביותר" עבר כבר את גיל ה־35. קפה "ריימונד" הוא אגדה מן העבר הרחוק. לפני שנים אחדות גמלה בלבי החלטה כי מעתה והלאה אקדיש יותר מחשבה לכתבי־יד שלי מאשר לכתבי־ידם של חברותי וחברי הצעירים. הנה עומדים לכתוב היסטוריה של דור ה"ריימונד"... אך אותי מעניינת במיוחד השאלה: היכן נמצאים כיום, בעצם, המחבר־רים הצעירים, בני העשרים עד שלושים־וחמש? נדמה לי שהגיע הזמן למהדורה חדשה של "קולות ההווה".

(ת.ה.)